

Böyük türkmən şairi Məxdumqulu Fəraqi

Türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, türkmən ədəbi dilinin yaradıcısı Məxdumqulu Fəraqi 1733-cü ildə türkmən Kopetdağın ətəyində, Ətrak çayının hövzəsində yerləşən Hacı Qovuşan kəndində anadan olmuşdur.

Məxdumqulunun ailəsi oturaq Göklən tayfasının, Gerkez qəbiləsinin Qışıq qoluna aiddir. Hələ yeniyetməlik çağlarında şeir yazmağa başlayan, özünə Fəraqi ləqəbini götürüb. Atasının zəngin kitabxanası olub, buradakı ərəb və fars dillərindəki kitabları böyük həvəslə oxuyub.

Bundan başqa Məxdumqulu uşaqlıqdan zərgerlik və dəmirçiliklə də məşğul olub. Əvvəlcə Buxara xanlığında Qızıl-Ayağdakı İdris-Baba mədrəsəsində təhsil alıb, 1754-cü ildə Buxaranın məşhur Kəkildəş mədrəsəsində təhsilini davam etdirib. Burada o, öz dövrünün savadlı adamlarından sayılan mövlana Nuri-Kazım ibn Baharla tanış olub və onunla birlikdə səyahətə çıxaraq Özbəkistan, Tacikistan, Əfqanıstanı keçərək Hindistanın şimalına gəlmişdir.

1757-ci ildə hər ikisi o dövrün elm mərkəzlərindən biri və çoxlu sayda mədrəsəsi olan Xivə şəhərinə gəlirlər. Burada Məxdumqulu Şirqazi xanın 1713-cü ildə tikdirdiyi mədrəsəyə daxil olub. 1760-cü ildə atasının ölümü ilə əlaqədar Məxdumqulu vətənə qayıdıb.

Atasının ölümü ilə bərabər, iki böyük qardaşının ölümü şairə ağır zərbə olub. Qardaşlarının itkisi ilə bağlı nisgil Məxdumqulunun şeirlərində dərin iz buraxmışdır. Şairin məhrumiyyətləri bununla bitmir. Məxdumqulu çox sevdiyi gözəl bir qızla evlənir, lakin ailənin iki oğlu uşaq yaşlarında vəfat edirlər. Həyatındakı bu ağrı və kədər onun poeziyasına təsir göstərib.

Məxdumqulu səyahət etməyi çox sevirdi. 1760-cü ildən başlayaraq, ömrünün sonuna kimi bir çox məmləkətləri ziyarət edir. Əvvəlcə Manqışlaqa, sonra Həştərxana, oradan da Azərbaycana gəlir. Məxdumqulu ömrü boyu çox sayda Yaxın və Orta Şərqi ölkələrinə səfərlər etmişdir.

Məxdumqulu poeziyasının əsas nailiyyəti türkmən klassik ədəbiyyatını xalqın zəngin dili və folkloru ilə yaxınlaşdırmasıdır. O həmçinin türkmən ədəbiyyatını ərəb və fars təsirlərindən xeyli azad edib.

Şair 1783-cü ildə vəfat edib. Məxdumqulu böyük bir ərəziyə səpələnmiş türkmən qəbilələrinin birləşməsinə istəyirdi. Bu ideya onun yaradıcılığında mühüm yer tutmuşdur.

Filologiya üzrə elmlər doktoru Səlidə Şərifova yazır ki, xalq ruhunun tərcümanına çevrilmiş Məxdumqulu Fəraqi türkmən milli şüurunun və türkmən dövletçiliyinin ideoloji əsaslarının formalaşmasında xüsusi rol oynayıb. O, türkmən birliyi ideyasını və türkmənlərə ortaq milli şüur aşılaman fikirləri şeirlərinin əsas məğzünə çevirməyi bacarıb.

Məxdumqulunun adlı-sanlı türkmən xanlarının, bəylərinin, sərkərdə və döyüşçülərinin qəhrəmanlıqlarının təənnüm edildiyi şeirlərində türkmən tayfalarının daxili çəkişmələrə və müharibəyə qarşı birləşməsi arzusu özünü büruzə verir. Onun belə şeirlərindən biri də Əhməd şah Dürraninin vəsf edildiyi şeiridir. Ustad şair bu şeirlərdə müstəqil türkmən dövlətinin birliyi arzularını əks etdirirdi:

**Qəmdən uzaq olar, qəlbi dağlanmaz,
Yıxar dağı-daşı, yolu bağlanmaz.
Başqa bir elatda könlü saxlama,
Maxdımqulu, susmaz dili türkmənin.**

Məxdumqulu ümumtürk folklorunu mənimsəyən şair-aşığa çevrilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, 10 mindən artıq sətiri özündə cəmləşdirən Məxdumqulu irsinin 90 faizi qoşuq janrına aiddir.

Məxdumqulu türkmən ədəbi dilinin banisidir. Ərəb-fars ölçülərindən (əruz)

İmtina etmiş türk dünyasının ilk şairlərindən biridir. Məxdumqulu xalq ənənələrinə malik olan heca vəznini yaradıcılığının əsasına çevirib. Məsələn, "Görüm görülməyən yerdə" şeiri heca vəzninin parlaq nümunəsidir:

**İzzət, hörmət sını etməyin,
Görüm görülməyən yerdə.
Ağıllı olan söz açarmı?
Növbət verilməyən yerdə.**

Şairin Azərbaycana səyahət etdiyi zamanı gördüyü Nuxaya (indiki Şəki) həsr etmiş olduğu "Yaylaqları var" şeirində şəhərin füsunkar təbiətinin vəsfi əksini tapmışdır:

**Gedək seyrə çıxmaq Nuxa mülkünü
Könülü oxşayan yaylaqları var.
Dərib qoxulayaq qönçə gülünü,
Yaşıl reyhanları, zanbaqları var.**

Sonda qeyd etmək olar ki, yaradıcılığı ilə klassik türkmən şeirinin əzəmətini təsdiqləyən şair yalnız türkmən ədəbiyyatında deyil, dünya ədəbiyyatında da əlçatmaz poeziya nümunələri yaratmağa nail olmuşdur.

**M.HACIXANLI,
"Xalq qəzeti"**